

ZAMANAGÓY PEDAGOGIKADA PSIXOLOGIYANÍN ORNÍ

Madreymova Nurjayna Serikbayevna

NMPI, Sırtqı tálim bólimi, Pedagogika hám psixologiya tálim baǵdarı talabası

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15080008>

***Annotaciya.** Bul maqala pedagogikada psixologiyanın áhmiyeti, pedagogika hám psixologiyanın bir-birine baylanıshlıǵı jáne bul tarawda alıp barılıp atırǵan jumslar haqqında maǵlıwmatlar keltirilgen.*

***Tayanish sózler:** psixologiya, tálim procesi, psixologiyalıq tiykarlar, pedagogikalıq bilimler.*

Búgingi kúnde mámleketimizde milliy ǵárezsizlik ideası sebepli jas áwladtı dúnya civilizaciyası talaplarına juwap beretuǵın, pán-texnika jańalıqlarınan xabarı bar, erkin pikirleytuǵın, ózine isengen, kirisimli, isbilermenlik qábiletlerine iye ruwhıy jetik shaxstı qalıplestiriw eń tiykarǵı wazıypalardan esaplanadı. Bul bolsa, eń dáslep, pedagogikanı, tálim-tárbiya sistemasın zaman talabına say rawajlandırıwdı talap etedi. Zamanagóy pedagogikalıq psixologiya – bilimlendiriw hám tárbiya máselelerin izertleytuǵın psixologiyanın bir tarawı.[1] Ol insannın tuwrı rawajlanıwın, biliw iskerliginiń hám insanda sociallıq unamlı qásiyetlerdi tárbiyalawdın psixologiyalıq máselelerin úyrenedi. Pedagogikalıq psixologiyanın maqseti – shárt sharayat hám basqa psixologiyalıq faktorlardan kelip shıqqan halda oqıtıwdın aqılǵa muwapıq rawajlandıratuǵın tásirin kúsheytıwden ibarat. Pedagogikalıq psixologiya XIX-ásirdin 2 yarmında payda bolǵan. Eksperimental psixologiya izertlewshileri pedagogikalıq psixologiya rawajlanıwına úlken úles qosqan. Pedagogikalıq psixologiyanın pán retinde rawajlanıwında sol dáwirde júzege kelgen psixologiyalıq baǵdarlar da túrtki berdi. Bixevioristik (Bixeviorizm) psixologiya baǵdarı tárbiyashı hám oqıwshıǵa sırtqı ortalıqtın tásirin pedagogikalıq psixologiya ushın tiykar etip aladı.

Pedagogikalıq psixologiya ulıwma hám balalar psixologiyası, sonın menen birge, pedagogika menen tikkeley baylanıslı. Pedagogikalıq psixologiya, tiykarınan, tálim psixologiyası hám tárbiya psixologiyasına bólinedi. Tálim psixologiyasında oqıw procesinde eslew, oylaw, sóylew, qıyal, sonın menen birge, oqıwshılardıń individual qásiyetleri (temperamenti, xarakteri, qızıǵıwshılıqları), oqıw predmetleriniń ayırıqsha tárepleri, tálim procesin basqarıwdın psixologiyalıq principi hám basqalar úyreniledi. Házirgi zaman tálim psixologiyasında oqıwshılardıǵa turaqlı jańalanıp turatuǵın informaciyalardı erkin ózlestiriw imkanıyatın beretuǵın, ilim-texnika jańalıqlarınan arqada qalmawdı támiyinleytuǵın oylaw sapaların úyreniw zárúrli másele bolıp tabıladı. Tárbiya psixologiyasınıń tiykarǵı wazıypası – mekteptegi tárbiyalıq jumslar processinde shaxstın qalıplesiwi máselesin

islep shıǵıwdı óz ishine aladı. Ol jaǵdayda shaxstıń etikalıq sapalarınıń qáiplesiwine ayırıqsha áhmiyet beriledi. Pedagogikalıq psixologiya izertlewleri oqıw materialı mazmunın tańlaw, oqıw baǵdarlamaları, sabaqlıqlar dúziw, tálimniń hár túrlı basqıshlarında oqıtıw metodları sistemasın shólkemlestiriwde zárúrli áhmiyetke iye.[2]

Tálim-tárbiyanıń shaxstı kámal taptırıwǵa baylanıslılıǵı milliy ideyanı qáiplestiriwshi, rawajlandırıwshi jáne onı insanlarǵa jetkeriwshi kúshlerge baylanıslı.

Pedagogikalıq-psixologiya pání de jáhán pání rawajlanıwı, jáne onıń rawajlanıp barıw procesin, pánge kirip keliwi kútilgen jańalıqlardı sáwlelendiredi. Bul pedagogikalıq psixologiya pání aldına zárúrli teoriyalıq wazıypalardı sheshiwdi qoymaqta:

1) pedagogikalıq psixologiyaniń zárúrli wazıypalarınan biri tálim procesin jáne de jetilistiriw, aktivlestiriwdiń psixologiyalıq tiykarların islep shıǵıw;

2) tálim - tárbiya processinde túrlı jastaǵı balalardıń oy órisine, onı shaxs retinde qáiplestiriwge tásir etiwshi faktorlardı úyreniw;

3) oqıwshılar shaxsınıń qáiplesiw procesin, bul processtıń ulıwma nızamlıqların hám individual ayırmashılıqların, túrlı tárbiyalıq ilajlardıń oqıwshılarǵa kórsetetuǵın tásirin úyreniw;

4) tálim hám tárbiya procesi bir-birine baylanıslı, bul processte intellektual qábiletlerdi, etikalıq qásiyetlerdi qáiplestiriwdiń maksimal rawajlanıw shárt-shárayatların anıqlaw;

5) óz betinshe bilim alıw, materialdı tereń yamasa jetkeriwdiń psixologiyalıq máselelerin islep shıǵıw;

6) biliw iskerligin óz-ara shólkemlestire biliw shárt-shárayatların anıqlaw;

7) óz-ózin tárbiyalawdıń psixologiyalıq tiykarların anıqlaw;

8) oqıtıwshı shaxsınıń hám milliy oqıtıwshınıń qásiyetlerin anıqlaw;

9) pedagogikalıq bilimler, kónlikpe hám ilimiy tájiriye, qábiletlerdiń payda bolıwı hám de rawajlanıwınıń psixologiyalıq processlerin anıqlaw;

10) o'z-ózin tárbiyalaw, milliy namıs hám patriothlıq procesi onıń psixologiyalıq máselelerin teoriyalıq tárepten tiykarlap beriwden ibarat esaplanadı;

11) sonday-aq jáhán tájiriyeberleri menen birge, milliy qásiyetlerimiz, ondaǵı eń aktiv tárepler, áhmiyetlisi, pedagogikalıq tarbiyalanıwshılar, oqıwshılar, studentler menen múmkinshiligi barınsha kóbirek baylanısta bolıw, oqıwshı shaxsınıń barlıq qásiyetlerin esapqa alıp, bilim hám tárbiya beriw, yaǵnıy birden-bir pedagogikalıq processti támiyinlew, máseleleri de názerde tutıladı;

12) pedagogikalıq psixologiyanıń eń tiykarǵı wazıypalarınan biri ózlestiriwdiń sapa dárejesin anıqlaw usılların islep shıǵıwdan ibarat.

Pedagogikalıq psixologiyanıń ámeliy wazıypası bolsa jaslardı ózlestiriwdiń psixologiyalıq shárt-shárayatları, tárbiyanıń psixologiyalıq máseleleri, balaǵa tálim-tárbiya beriwde olardı jaslıq hám individual qásiyetlerin esapqa alıw, jaslarda bilim, kónlikpe hám ilimiy tájriybeleriniń qáliplesiwi, erkin pikirlewge úyretiw, ilimiy túsiniqlerdi payda etiw, óz ústinde islew, óz-ózin tárbiyalaw, jas oqıtıwshılardı psixologiyalıq iskerlikke mehir-muhabbatın qáliplestiriw psixologiya pániniń jetiskenliklerin, psixologiyalıq bilimlerdiń keń jámiyetlikshilik itibarına silteme etiliwi, ata-analardıń, tárbiyashı hám oqıtıwshılardıń bulardan payda kóriwshi etiwden ibarat esaplanadı. Ámeliy wazıypalar radio hám tele kórsetiwlerde, jurnallarda, lekciya hám arnawlı kórsetiwler arqalı shıǵıw, máhelle, mektep hám ata-analar menen sóylesiw arqalı ámelge asırıladı.[3]

Sunday-aq, keń jámiyetshilik balanıń psixikalıq rawajlanıwına tiyisli psixologiyalıq bilimlerden paydalanǵanda ǵana biz jaslarǵa haqıyqiy tálim-tárbiya bere alamız jáne onı tabıslı ámelge asıramız. Pedagogikalıq psixologiya óz predmetiniń mazmunına qaray ulıwma psixologiyada ámel etetuǵın kóplegen metodlardan paydalanadı. Sebebi zárúr bolǵan dálillerdi qıdırıw, olardı júz beriw sebeplerin anıqlaw hám tastıyıqlaw hár qıylı metodlar jardeminde orınlanadı. Qaysı metoddan paydalanıwına qaramastan, bul metodlar tek jergilikli ilimiy izertlew jumısları ushın ǵana emes, al ámeliy tálim-tárbiya maqsetlerinde balanı tereńrek úyreniwdi shólkemlestiriw ushın zárúrli bolıp tabıladı. Tálim-tárbiya jumısların tuwrı shólkemlestiriw ushın pedagogikalıq psixologiyada qollanılatuǵın izertlew metodları oqıwshılardıń individual psixologiyalıq qásiyetlerin, tárbiyalıq tásir kórsetiwde maqsetke muwapıq hám eń nátiyjeli metodlardı tańlawǵa tiykar bolatuǵın oqıwshılar shaxsınıń ózgesheligin jaqsı biliw kerek. Pedagogikalıq psixologiyada qollanılatuǵın metodlarda psixologiya pániniń principiwrı hám usıllarına qoyılǵan talaplarǵa ámel qılıwı maqsetke muwapıq bolıp tabıladı.

1. Úyreniw kerek bolǵan hár bir process, jaǵday hám ózgesheliklerdi bir-birine baylanıstırıp tekseriw kerek. Hár bir úyreniletuǵın psixikalıq hádiyselerdi nevrofiziologiyalıq tiykarlardan yamasa eslewdi dıqqattan, pikirdi oylawdan ajratıp úyreniwge bolmaydı.

2. Tekserilip atırǵan psixikalıq hádiyselerdiń rawajlanıw nizamlıqların bilmey turıp onı hár tárepleme úyreniw múmkin emes. Sonıń menen birge, túrli jastaǵı balalardıń psixikalıq rawajlanıw qásiyetlerin bilmey turıp úyrenilip atırǵan jas dáwiriniń ayrıqsha qásiyetlerin túsindiriw hám sıpatlama beriw múmkin emes.

Demek, tekseriw nátiyjesinde insannıń pútkil psixikasında, sanasında sáwlelenetuǵın jámiyettiń materiallıq negizi ondaǵı sociallıq-ekonomikalıq qatnaslar menen birgelikte úyreniledi. Tálim-tárbiya processinde psixikalıq hádiyselerdiń muǵdar ózgerislerin sapa ózgerislerge ótiwi hám bir sapa jaǵdayınıń ekinshi sapa jaǵdayına ótiwin baqlap barıw kerek. Mısalı: oqıwshı psixikasınıń rawajlanıwın úyrenip kórip, bilim alıw, tájiriybeler toplaw processinde oqıwshınıń biliw qábiletin, yaǵnıy eslew, oylaw, oylawdaǵı sapa ózgeriw bilip alsa boladı.[5]

Juwmaqlap aytqanda, psixologiya tarawı tek pedagogika tarawına emes, házirgi kúnde jámiyetimizdiń insan faktorı bar bolǵan barlıq tarawlarda mıtájlik artqan taraw esaplanadı.

Ádebiyatlar:

1. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. O'quv qo'llanma. – T.: O'qituvchi 1996. 4. Hoshimov K., C.Ochil. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. O'quv qo'llanma. I jild. –T.: O'qituvchi, 2010.
2. Ibragimov X., Abdullayeva Sh. A. Pedagogika nazariyasi. Darslik. –T.: — Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2008.
3. Egamberdiyeva N. — Ijtimoiy pedagogika – T.: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, A.Navoiy, 2009.
4. .Djeyms U. Kalat “Psychology” 4-bet.
5. Ongarbaevna, A. P. (2023). EDUCATIONAL MOTIVATION AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 5(09), 107-110.